

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ В ИЗПОЛЗУВАНЕТО НА ТРУДОВИТЕ РЕСУРСИ НА КОЛИБАРСКИТЕ СЕЛИЩА В ГАБРОВСКИ ОКРЪГ

Н. Мичев

Социалистическото развитие на производителните сили у нас даде дълбоко отражение върху гъстотата и териториалното разпределение на населението в страната. Във връзка с това бяха постигнати значителни успехи в рационалното използване на трудовите ресурси. Поради подценяване обаче на някои особености в развитието и концентрацията на производството в отделни области на страната се получи сериозно влошаване на състоянието и използването на трудовите ресурси. Типичен пример на влошено състояние на трудовите ресурси представляват общините с преобладаващ дял колибарски селища в Габровски окръг,¹ поради което те са обект на разглеждане.

Настоящата работа има за цел: а) да разкрие причините и степента на влошаването на трудовите ресурси; б) да посочи отрицателните последици в областта на селското стопанство поради прекомерното намаляване на местната работна ръка и в) да набележи най-важните проблеми, свързани с възстановяването и рационалното използване на трудовите ресурси в съответните общини на Габровски окръг.

През периода на капитализма общините с типични колибарски селища (колиби и махали) в Габровски окръг се отличават със сравнително голяма гъстота на населението. Нещо повече. Тяхното население, макар и бавно, непрестанно нарастваше. Това се дължеше главно на обстоятелството, че населението на колибарските селища разчиташе на доходи не само от земеделието и животновъдството, а в значителна степен и на такива от горите и страничните занятия, включително и на тези, упражнявани извън пределите на окръга. Отделни колиби и махали бяха средища на добре развито дърводелство и ножарство; микрорайоните на Дряново и Трявна ежегодно даваха много строителни работници за другите райони на страната и отчасти за чужбина, а жителите на редица колиби в Габровско се занимаваха с посредническа търговия между промишлените предприятия на града и полските села. Сред женското население, особено до Първата световна война силно е било разпространено ходенето на жетва в Южна България (на Румъния) и отчасти в Дунавската равнина.

През годините на народната власт населението на изследваните общини започва бързо да намалява. Така например по данни на ЦСУ

¹ Изследваните общини са посочени в таблица 1.

през 1946 г. то е възлизало общо на 64 963 души, през 1956 г. — на 51 774 души, а през 1964 г. — на 40 152 души.¹

Значителното намаление на населението е свързано с големите изселвания от колибите, махалите и малките села и с рязкото спадане на естествения прираст, който в повечето общини става отрицателен. Това много добре личи от данните за периода 1957 — 1964 г. (вж. табл. 1). Намалението е най-вече за сметка на групите от млада и

Таблица 1

Движение на населението за периода 1957 — 1964 г.
(средно годишно на 1000 души)

Общини	Родени	Умрели	Ест. прираст	Заселени	Изселени	Мех. прираст	Действ. прираст
Станчов хан	11,6	10,0	1,6	5,2	41,1	-35,9	-34,3
Плачковци	11,7	10,3	1,4	7,9	27,3	-19,4	-18,0
Белица	9,8	15,5	-5,7	5,5	74,4	-68,9	-74,6
Черновръх	7,6	15,2	-7,6	4,8	38,0	-33,2	-40,8
Трявна	5,4	14,7	-9,3	2,9	12,2	-9,3	-18,6
Върбаново	10,6	11,1	-0,5	10,1	49,0	-38,9	-39,4
Дряново	6,2	12,4	-6,2	7,4	39,7	-32,3	-38,5
Ганчовец	9,3	17,2	-7,9	4,0	50,4	-46,4	-54,3
Соколово	5,1	21,0	-15,9	4,5	43,4	-38,9	-54,8
Етърът	13,4	10,4	-3,0	16,0	28,6	-12,6	-9,6
Габрово	6,1	11,5	-5,4	60,3	3,2	57,1	51,7
Кметовци	6,5	20,9	-14,4	6,5	70,0	-63,5	-77,9
Лесичарка	8,2	21,3	-13,1	4,8	72,9	-68,1	-81,2
Кози рог	8,8	14,8	-6,0	2,3	76,9	-74,6	-80,6
Поповци	9,4	20,6	-11,2	11,9	48,8	-36,9	-48,1
Враниловци	9,5	12,6	-3,1	3,8	41,0	-37,2	-40,3
Гъбене	9,9	10,2	-0,3	3,5	13,8	-10,3	-10,6
Горна Росица	17,1	13,7	3,4	10,1	21,9	-10,8	-7,4
Стоките	12,6	11,6	1,0	3,5	39,1	-35,6	-34,6
Кръвеник	12,8	13,4	-0,6	2,6	29,9	-27,3	-27,9
Столтът	10,2	11,5	-1,3	4,2	27,6	-23,7	-24,7
Средно за общините	9,4	13,6	-4,2	7,2	36,9	-29,7	-33,9

средна трудоспособна възраст. Поради това относителният дял на тези групи във всички общини е силно занижен. Същото се отнася и за групите под трудоспособна възраст, тъй като поради остаряването на населението значително е намалена раждаемостта, а с изселванията на лицата от трудоспособна възраст се изселват и значителен брой деца. По тези причини населението от стара трудоспособна и надтрудоспособна (особено до 70-годишна) възраст е много по-добре представено. Големото остаряване на колибарското население, станало през последните 15 — 20 години, ще се отрази твърде осезателно върху

1. При разглеждането на населението и трудовите ресурси се изключват от съответните общини градовете Габрово, Трявна, Дряново и голямото купно село Горна Росица.

по-нататъшното увеличаване на смъртността и намаляване на раждаемостта. В резултат на това дори при абсолютно ограничаване на изселванията населението на колибарските селища ще продължи с бързи темпове да намалява.

Масовият характер на изселванията на колибарските селища е предизвикан главно от бързото развитие на промишлеността в страната и съсредоточаването на значителен брой промишлени предприятия в Габрово, Трявна, Дряново и Севлиево и освобождаването на голям брой селскостопанска работна ръка във връзка с кооперирането и механизирването на селското стопанство. В значителна степен той се улеснява и от стопанската и организационната неукрепналост на ТКЗС.¹ Масовите изселвания се дължат и на исторически създалата се селищна мрежа от малки пръснати селища, ограничаващи твърде много възможностите за подобряване културно-битовото обслужване на колибарското население.² При евентуално запазване на съществуващата селищна мрежа културно-битовото обслужване още повече ще се утежни, тъй като с по-нататъшното намаляване на населението ще се наложи в редица селища да се закрият училища, магазини, здравни пунктове и др. Това на свой ред ще предизвика допълнителни изселвания на жители.

Намалението на колибарското население на окръга при социалистическите условия по принцип е прогресивно явление. То сложи край на скритата безработица в селското стопанство и в скоро време ще ликвидира напълно сезонните миграции. Обаче темповете, с които намалява населението, се оказаха много по-големи, отколкото позволяваха нуждите на селското стопанство. При положение, че те се запазят и в бъдеще, през следващите 15 — 20 години може да се очаква половината от общините почти напълно да се обезлюдят, а останалата да запази твърде малък брой от сегашното си население.

От извършената подробна анкета чрез общинските регистри се установи, че постоянното население³ на селата, колибите и махалите на изследваните общини възлиза на 37 192 души — 17 561 мъже и 19 631 жени (1963 г.)⁴. От него 19 286 души (10 045 мъже и 9 241 жени) са в трудоспособна възраст. Значителна част от постоянното ко-

1 През втората половина на 1965 г. всички ТКЗС, разположени на територията на изследваните общини, са превърнати в ДЗС.

2 Средната големина на изследваните селища е 79 души постоянно население. От всички селища 50% имат население до 50 души, 26,1% — от 51 до 100 души и само 2,3% — над 500 души; 47% от селищата не са свързани с шосе, 75% — с редовни автобусни или жп. връзки, 95% нямат ТП станции, 88% — училища, 92% — здравни пунктове, 71% — продоволствени магазини, 66% — водопроводна мрежа, 69% — стопански сгради на ТКЗС (ДЗС) и т. н.

3 За постоянно население на селищата се приема населението, което независимо от жителството си по време на анкетата е установено на постоянно живеене в тях.

4 Според общинските регистри юридическият брой на населението е 43 114 души, тъй като 5922 души (3479 мъже и 2443 жени) формално са жители на селата, махалите и колибите, но фактически са изселени или работят и живеят от продължително време в градовете и в селата на други райони на страната.

либарско население — 3544 души (2552 мъже и 992 жени), работи в близки промишлени средища, като ежедневно прехождат. Особено много прехождат работници и служители дават селищата от общините Габрово (1109 души), Плачковци (548 души), Поповци (308 души), Трявна (198 души) и Враниловци (196 души).

Мнозинството от прехождатите лица са заети на работа в промишлеността, строителството и административно-управленческия апарат на Габрово, Трявна, Дряново, Плачковци и Батошево. По-високото заплащане на труда в тези отрасли и по-добрите културно-битови условия в градовете и големите села са причина прехождатите работници и служители, особено от младите и средните възрастови групи (56,1% от тях са до 40-годишна възраст), да се изселват в селищата на местоработата сами или заедно с членовете на своите семейства, част от които са заети на работа в селското стопанство.

Масовите изселвания и големият брой прехождатите лица се отразяват силно върху намаляването на селскостопанската работна ръка в колибарските селища. Поради това селското стопанство изпитва остра нужда от работна ръка, особено през периода на усилената полска работа. През 1963 г. на едно лице от трудоспособна възраст, заето на работа в селското стопанство, се падат средно по 38,6 дка обработваема земя (през 1953 г. в бившата Габровска околия — по 11,1 дка, в бившата Дряновска околия — по 15,8 дка), а на един постоянно работещ в ТКЗС кооператор в Габравско — по 42,6 дка, в Тревненско — по 43,5 дка и в Дряновско — по 62,8 дка. Като се вземе под внимание все още недостатъчната механизация на много от трудовите процеси¹ в силно пресечения планински релеф и нуждата от допълнително влагане на труд за терасиране, борба с ерозията и пр., става ясно, че е невъзможно да се задоволяват нуждите на селското стопанство с наличната работна ръка от трудоспособна възраст. Голяма помощ на ТКЗС до превръщането им в ДЗС оказваха кооператорите от надтрудоспособна възраст. През 1963 г. техният брой в изследваните общини възлизаше на 6006 души, от които 2710 души бяха постоянно заети на работа. Въпреки тяхното участие въпросът с необходимата работна ръка оставаше неразрешен. Ето защо почти всички ТКЗС прибегваха до помощта на бригади от учащи се, служители и работници. Въпреки тази помощ твърде много се закъсняваше с временното завършване на полските работи, включително и с прибирането на реколтата, или известна част от обработваемата земя оставаше неизползувана.

Многолюдният изселнически поток даде голямо отражение върху възрастовия и половия състав на заетата в селското стопанство работна ръка. Сред изселващите се жители на колибарските селища най-

¹ През 1963 г. с механически двигатели е извършена $\frac{1}{3}$ от пролетната оран, $\frac{2}{5}$ от жетвата, $\frac{1}{4}$ от коситбата, $\frac{3}{5}$ от есенната сеитба и съвсем малко от останалите селскостопански работи.

Таблица 2

Полов и възрастов състав на активно заетите лица в селското стопанство от 15 до 59 навършени години през 1963 г.

Община	Активно заети лица в селското стопанство в %								Средна възраст	
	от 15 до 29 г.		от 30 до 44 г.		от 45 до 60 г.		Всичко			
	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени	модална	аритметична
Станчов хан	3,8	15,7	3,0	27,9	8,7	40,9	15,5	84,5	53,6	41,7
Плачковци	0,9	10,3	1,7	32,0	2,1	53,0	4,7	95,3	56,1	44,7
Белица	7,8	8,7	7,0	23,2	14,8	38,5	29,6	70,4	54,3	43,0
Черни връх	4,5	6,1	6,9	17,1	19,1	46,3	30,5	69,5	55,6	45,9
Трявна	1,1	4,5	1,9	19,6	6,3	66,6	9,3	90,7	55,4	47,9
Върбаново	2,1	8,3	1,3	25,4	8,3	54,6	11,7	88,3	55,2	45,5
Дряново	1,6	4,5	1,2	21,5	10,8	60,4	13,6	86,4	55,9	48,1
Ганчовец	0,6	3,5	1,2	33,0	4,5	57,2	6,3	93,7	55,2	46,6
Соколово	—	3,8	—	19,5	7,8	68,9	7,8	92,2	55,9	49,5
Етърът	2,4	1,5	5,3	14,7	8,5	67,6	16,2	83,8	56,4	48,7
Габрово	0,8	2,7	3,0	16,9	17,5	59,1	21,3	78,7	56,3	49,5
Кметовци	—	1,9	0,6	10,2	8,9	78,4	9,5	90,5	56,6	51,4
Лесичарка	1,7	6,5	0,8	18,9	7,4	64,7	9,9	90,1	55,6	48,0
Кози рог	0,8	5,9	3,7	19,3	22,7	47,6	27,2	72,8	55,2	47,7
Поповци	1,2	1,8	4,0	20,1	19,8	53,1	25,0	75,0	55,8	48,9
Враниловци	1,4	8,0	5,4	21,5	20,8	42,6	27,6	72,4	56,1	46,2
Гъбене	4,8	6,7	11,0	21,2	25,6	30,7	41,4	58,6	56,3	43,3
Горна Росица	3,4	9,0	9,8	17,3	26,4	34,1	39,6	60,4	55,9	44,9
Стоките	6,2	18,2	6,4	21,6	22,2	25,4	34,8	65,2	55,3	40,7
Кръвеник	8,5	14,1	12,0	23,6	22,1	19,7	42,6	57,4	52,5	40,1
Столът	3,6	9,3	15,6	24,7	21,7	25,1	40,9	59,1	37,9	42,6
Общо	3,1	8,5	6,2	21,6	17,1	43,5	26,4	73,6	55,7	45,7

голям дял се пада на групата от млада трудоспособна възраст. Поради това относителният дял на младите, а до голяма степен и на средните възрастови групи на заетата в селското стопанство работна ръка е силно занижен, а относителният дял на старите възрастови групи — силно увеличен (вж. табл. 2). Това се отнася особено за селищата, разположени в близост до градовете и главните пътни артерии, и за тези, които все още дават сезонни работници за големите строителни обекти на страната.

Формираният се през последните години възрастов състав на селскостопанската работна ръка ще доведе до осезателно намаляване на трудовите ресурси в изследваните общини. Според изчисленията само от остаряването на населението към 1978 г. селскостопанската работна ръка от 16- до 60-годишна възраст ще намалее почти наполовина. Най-голямо намаление се очаква в общините Кметовци (87,4%), Етърът (81,9%), Соколово (74,8%), Габрово (73%), Поповци (72,3%), Трявна (71,0%) и Лесичарка (66,6), а най-малко — в общините Кръвеник (19,0%), Стоките (23,2%), Столът (34,1%) и Станчов хан (43,0%). В случай, че не се вземат енергични мерки за ограничаване на изселва-

нията, действителното намаление на селскостопанската работна ръка ще бъде още по-голямо.

Значителни затруднения ТКЗС изпитваха от недостиг на мъжка работна ръка. Преди кооперирането на земята в селското стопанство също преобладаваше женска работна ръка. Тогава обаче предназначението на селското стопанство се свеждаше преди всичко до задоволяване на местното население изцяло или частично с отделни земеделски произведения и малки парични приходи от животновъдството. Основните парични доходи обикновено се получаваха от експлоатацията на горите и от страничните занятия. Отделните домакинства в повечето случаи притежаваха ограничени площи обработваема земя, която използваха главно за зърнопроизводство. Масовото участие на старците и децата в полската работа и отчасти на строителните работници, които през лятото се завръщаха по родните си места за по 2—3 седмици да помагат в прибирането на реколтата, позволяваше, макар и по екстензивен начин, да се стопанисва цялата обработваема земя в изследваните общини.

След кооперирането на земята от спомагателен отрасъл за много домакинства селското стопанство се превърна в основен отрасъл с предназначение да им осигурява пълна издръжка. С непрестанното навлизане на машините в селското стопанство и прилагането на нови прогресивни методи в селскостопанската дейност нуждата от мъжка работна ръка започна особено силно да се чувствава. Най-голям недостиг от мъжка работна ръка изпитват общините Плачковци, Ганчовец, Соколово, Трявна, Кметовци и Лесичарка, а най-малък — общините Кръвеник, Гъбене, Столът и Горна Росица. Но и в последните общини, както се вижда от таблица 2, мъжете вземат сравнително малко участие в селскостопанската работа. Това изисква да се привлекат час по-скоро допълнителен брой мъже от млада и средна трудоспособна възраст в селското стопанство. В противен случай създадените ДЗС в тази част на окръга подобно на ТКЗС ще продължават да срещат значителни затруднения.

От постоянното селско население в трудоспособна възраст през 1963 г. в държавната и кооперативната промишленост, строителството и като общи работници са заети 4834 души — 3509 мъже и 1325 жени. Преобладаващата част от тях работят в други населени места и ежедневно прехождат. Най-много работници се падат на общините Габрово (1041 д.), Етърът (751 д.), Плачковци (712 д.) и Върбаново (366 д.). Населението на тези общини намира препитание повече в промишлеността и строителството, отколкото в селското стопанство. С изключение на общините Белица, Кръвеник и Гъбене големи връзки с промишлеността и строителството поддържа населението и на останалите общини, особено на онези техни селища, които са разположени по-близо до промишлените ядра и до удобни пътни артерии.

В промишлеността и строителството работната ръка по възраст е сравнително равномерно разпределена. По-слабо са представени само

групите от 16- до 20- и над 50-годишна възраст. Слабо е участието на първата група поради нарасналия брой на учащите се в средните и висшите учебни заведения и на младежите, отбиващи военната си служба. При по-нататъшното развитие на промишлеността и разширяването на строителството не се очертават възможности за масов приток на работна ръка от колибарските селища, тъй като трудовите ресурси от млада и средна възраст в тях са силно ограничени.

Колибарските селища дават по-ограничен брой работна ръка за останалите отрасли на народното стопанство. През 1963 г. в горското стопанство работят общо 598 души (518 мъже и 80 жени), в транспорта — 162 д. (159 м. и 3 ж.), в търговията — 111 д. (87 м. и 24 ж.), а в управлението, просветата, здравеопазването и другите непроизводствени отрасли — 1712 д. (1103 м. и 609 ж.). Сред заетите в тези отрасли лица преобладават групите от млада и средна трудоспособна възраст. Значителен брой от служителите и работниците са на постоянна работа в градовете и ежедневно прехождат до работните си места.

Разглежданите селища дават голям брой учащи се в средните и висшите учебни заведения. Общият брой на учащите се над 15-годишна възраст възлиза на 1245 души — 651 младежи и 594 девойки (1963 г.). След завършване на образованието си младежите и девойките със съвсем малки изключения се установяват на работа в градовете и другите села на страната, което се отразява още по-осезателно върху намаляването на трудовите ресурси в изследваните общини.

Останалата част от населението в трудоспособна възраст са лица, заети в домакинството, временно неработещи, болни, пенсионери по болест и навършен трудов стаж. При превръщането на ТКЗС в ДЗС част от тях (домакини, временно неработещи и пенсионери) се очаква да бъдат постепенно привлечени на работа в селското стопанство като постоянна или временно заета работна ръка.

* * *

От направения анализ се установява, че колибарските селища в Габровски окръг разполагат с недостатъчно, и то силно остаряла и феминизирана работна ръка с тенденция за по-нататъшно намаляване. Ако не се вземат бързи и ефикасни мерки за задържане на населението, неминуемо ще се стигне до твърде нежелателни и тежки последици за селското стопанство в изследваните общини. Преди всичко ще се наложи да се изоставят значителни площи обработваеми земи и годен за ползуване жилищен и обществен фонд, което е стопански неоправдано. Следователно една от най-важните проблеми в района на колибарските селища е осигуряването на селското стопанство с необходимата работна ръка.

Задържането на работна ръка в колибарските селища, подобряването на нейния възрастов и полов състав, както и рационал-

ното ѝ използване може да се постигне с предварителното разрешаване на редица икономически и социални проблеми. На първо място изниква необходимостта от превръщане на създадените ДЗС във високо рентабилни предприятия, осигуряващи възможност за пълноценно използване и високо заплащане труда на заетите в тях лица. Това ще се постигне, като се извършат промени в структурата на селското стопанство по пътя на развитието и стимулирането на най-перспективните земеделски култури и селскостопански животни и създаването на спомагателни неселскостопански отрасли в някои от сегашните колибарски селища.

Природните условия и опитът на местното население най-много благоприятствуват за развитието на овощарството, производството на картофи и тревни фуражи, както и за развитието на овцевъдството. В сравнение със зърнените култури, които сега са най-широко застъпени в изследваните общини, овощните градини и картофите дават значително по-големи доходи от единица площ. Така например през периода 1959—1963 г. средният паричен доход на ТКЗС в Габровски окръг от един декар плододаваща овощна градина е бил над два пъти по-висок, а доходът от картофи над три пъти по-висок от един декар зърнени култури. При правилен подбор на местата за нови градини (предимно северни склонове с дебели, богати на хранителни вещества и проветриви почви, каквито на територията на изследваните общини има немало) и добри грижи от сливовите градини, както показват проучванията на специалистите и опитът на някои ДЗС (ТКЗС), могат да се получават почти ежегодни и три-четири пъти по-високи средни добиви. Съществуват реални възможности за увеличаване над два пъти средните добиви на картофите. Широкото застъпване на тези две култури ще има и това предимство, че картофите, особено при младите овощни градини, могат да се отглеждат като подкултура. Това позволява не само да се увеличи средният брутен доход от единица площ, но и да се поевтини производството.

Във връзка с по-нататъшното развитие на селското стопанство заслужава внимание въпросът за използването на обработваемите земи с голям наклон. Необходимо е местните специалисти да преценят кои от тези площи са подходящи за терасиране и засаждане с овощни дървета и кои, вместо да се засяват със зърнени култури и се получават ниски добиви, да се използват за производство на тревни фуражи или за паша, като се затревят. Подобряването на фуражната база в съчетание с планинските и полупланинските пасища, тревата на които поради по-големите средни годишни валежи и по-прохладното лято се задържа в зелено състояние почти през целия топъл период на годината, ще позволи значително да се увеличи броят и да се подобри породният състав на селскостопанските животни. По-широкото застъпване на овощарството, картофопроизводството и овцевъдството изисква значителни капиталовложения (за създаване на нови овощни градини, терасиране на обработваеми пло-

щи, закупуване на достатъчно и подходящи за планинските условия земеделски машини, породно подобряване на овчето стадо и пр.), стопанският ефект на които ще се почувствува едва след няколко години. Една от причините за изоставането на тези отрасли са недостатъчните капиталовложения, които местните ТКЗС поради финансова неукрепналост отделяха. С превръщането на ТКЗС в ДЗС се улеснява развитието на споменатите отрасли, тъй като държавата има възможност да влага повече средства и да чака тяхното възвръщане за по-дълъг период, без това да се отразява съществено върху заплащане труда на заетите в ДЗС работници

Стабилното и по-високо заплащане на труда в ДЗС, което непрекъснато ще расте, ще бъде един от най-важните фактори за задържане на селскостопанските трудови ресурси в разглежданите общини. Материалната обезпеченост обаче на селскостопанските работници не зависи само от доброто заплащане, но и от количеството на вложения през годината труд. Сегашната структура на селското стопанство предизвиква остър недостиг на работна ръка през лятото, а излишък през зимата. Неизползуваната човешка енергия, особено за продължителни периоди от годината, се отразява зле не само върху материалната обезпеченост на заетите в ДЗС семейства, но и върху селскостопанското производство. Съобразно с това въпросът за рационалното използване на трудовите ресурси на колибарските селища засега остава неразрешен. Значителни успехи могат да се постигнат чрез разширяване площите на овощните градини, картофите и тревните фуражни култури, тъй като с това се създават възможности за удължаване и уплътняване на работното време на преобладаващата част от постоянно заетите работници в ДЗС. За по-голяма ангажираност на работната сила значителна роля може да изиграе и животновъдството, понеже с неговото развитие ще бъде привлечен по-голям брой работна ръка, и то през цялата година. Пълно използване на трудовите ресурси на колибарските селища обаче не може да се постигне само на базата на селското стопанство, тъй като трудовите процеси в растениевъдството имат сезонен характер и през определени периоди на годината силно зависят от атмосферните процеси.¹ За случая е необходимо да се създадат неселскостопански отрасли, които в съчетание със селското стопанство да съдействуват за рационалното използване на трудовите ресурси, без да спъват правилното му развитие.

На територията на изследваните общини ежегодно се извършва изкуствено залесяване на значителни обезлесени и полуобезлесени площи на горските стопанства и силно засегнатите от ерозията необработваеми земи. Добиват се големи количества дървен материал от горските площи. Подготовката, залесяването и отчасти стопанисването на младите горски насаждения се извършва рано през пролетта

¹ В Габрово средно годишно има 52 дни със снежна покривка и 24,5 дни с валеж над 10 мм през пролетта, лятото и есента.

и късно през есента. Съвременната техника и механизация на труда позволяват тежестта на дърводобива да се прехвърли през зимния период, т. е. тогава, когато полевъдството се нуждае от най-малък брой работна ръка. От това се вижда, че при добра организация и строга договореност между местните ДЗС и ДГС трудовите ресурси на разглежданите общини могат да се използват както в селското стопанство, така и в горското, без да страдат работите и на двете стопанства.

Големи възможности за пълно използване на трудовите ресурси през периодите с малко напрежение в селското стопанство, особено през зимата, разкрива промишлеността. Така например във връзка с развитието на овощарството в някои от по-отдалечените от градовете средишни селища е целесъобразно да се открият плодосушилни, предприятия за изваряване на ракия и подготовка на пулпове. Целесъобразно ще бъде също в някои от селищата да се възродят на нова техническа база отделни стари занаяти, като дърводелството, грънчарството, кожарството, или на базата на отпадъчни материали и нестандартна продукция от промишлените предприятия за близките градове да се създадат нови предприятия (например за производство на четки, дървен амбалаж, калъпи за обувки, детски играчки, облицаване на копчета и пр.). Стопански оправдано ще бъде част от градските промишлени предприятия да предоставят на ДЗС отделни помасови производства, които могат да се съчетават със селското стопанство. Въпреки малкия размер и сезонния си характер подобни промишлени предприятия могат да се окажат рентабилни, ако са съоръжени със съвременна техника и имат подходящ производствен профил. Дори и при малко по-висока себестойност на произвежданата в тях продукция в крайна сметка те ще бъдат стопански изгодни, тъй като ще стимулират развитието на селското стопанство, ще съдействуват за повишаване на материалната обезпеченост и по-доброто обслужване на населението и за разсредоточаването на прекомерно струпуваните в градовете, особено в Габрово, производствени мощности и работна ръка. Изнасянето на промишлените производства от градовете на окръга трябва да се разглежда в тясна връзка с производствения профил, капацитета, местоположението на новите площадки и наличната работна ръка. Освен съчетание със селкостопанските работи производствената дейност на промишлените предприятия не трябва да бъде свързана със сложна и скъпа техника и продължително усвояване на трудовите процеси. Най-изгодно е новите промишлени предприятия да се откриват в селищата, които благодарение на своето стопанскогеографско положение ще послужат като ядра за групиране на разположените около тях колиби и махали. Особено благоприятни в това отношение са по-отдалечените средишни селища, като Стоките, Столът, Кози рог, Дебел дял, Станчов хан и др. Средишните и с благоприятно стопанскогеографско положение селища, отстоящи до 10—12 км от градовете, са по-подходящи за настанява-

не на постоянно жителство промишлени работници от градовете¹ отколкото за изнасяне на промишлени предприятия. Такива селища са Куката, Жълтеш, Божковци, Ганчовец и др. За целта обаче трябва да се организира бърз и удобен транспорт между тях и градовете и да се предостави годният им за използване незает жилищен фонд за нуждите на промишлените работници. Положителна роля в тази насока би изиграло осигуряването на работническите семейства с обработваема земя за лично ползуване, а впоследствие и по-евтиното жилищно строителство във връзка с по-ниската цена на земята, използването на местни строителни материали и др. С увеличаване на постоянно живеещите в селата промишлени работници ще се увеличи и броят на заетите в селското стопанство лица, тъй като отделни членове от семействата на работниците ще бъдат привлечени на работа в ДЗС.

По-високото заплащане на труда и по-големите доходи са важна, но не единствена предпоставка за задържането и възстановяването на трудовите ресурси. Установено е, че голяма част от младежите напускат колибарските селища не поради икономически причини, а поради неудовлетвореност на културните и битовите нужди. Следователно, за да се ограничат масовите изселвания от колибарските селища, се налага да се осигурят на тяхното население условия на живот, ако не напълно еднакви, то поне близки до тия в градовете. При сегашната селищна мрежа това е почти невъзможно, тъй като е нецелесъобразно във всяка колиба, махала и малко село да се поддържат училища, детски ясли и градини, здравни пунктове, ТТП станции, читалища, продоволствени магазини, кина, модерни водопроводи и пр. Културно-битовото обслужване на местното население може рязко да се подобри само при положение, че се извърши групиране на колибите, махалите и малките села в сравнително големи купни села. От направените за целта подробни проучвания се установи, че включените в границите на изследваните общини селища е целесъобразно да се групират към близките градове и 58 села.¹

В резултат на това средната големина на селищата (без градовете) ще достигне (при база сегашния брой на населението) 650 души с тенденция за по-нататъшно нарастване от възстановяването на възрастовия състав на селкостопанската работна ръка и привличането в тях на промишлени работници.

* * *

От казаното дотук се вижда, че с осигуряването на доходен целогодишен поминък и добро културно-битово обслужване на населението масовите изселвания от общините с типични колибарски сели-

¹ Вж. Н. Мичев — Стопанскогеографски проблеми в развитието на колибарските селища в Средна Стара планина, Изв. Геогр. инст., т. IX, 1965.

ща в Габровски окръг рязко ще намалее. В някои от централните ко-либарски селища дори се откриват възможности за заселване на из-вестен брой промишлени работници от близките градове и от други райони на страната. В резултат ще се създаде реална база за подо-бряване на естественото възпроизводство на населението и подмладя-ване на възрастовия състав на селскостопанската работна ръка. Ко-личественото и качествено подобряване на местните трудови ре-сурси от своя страна ще позволи по-рационално да се използват природните дадености, съществуващият жилищен и обществен фонд, да се увеличи и поевтини селскостопанското производство и се по-стигне по-равномерно териториално разпределение на производителни-те сили в тази част на страната.

L'ETAT ACTUEL ET LES PROBLÈMES DE L'UTILISATION DES RESSOURCES EN
MAIN D'ŒUVRE DES AGGLOMÉRATIONS DISPERSÉES DU DÉPARTEMENT
DE GABROVO

N. Mitchev

Résumé

Les déplacements en masse de la population, qui eurent lieu de 1946 à 1965 ont eu pour effet de réduire de presque 40% le nombre d'habitants des communes à agglomérations dispersées (hameaux et écarts) du département de Gabrovo, de sorte que la grandeur moyenne d'une localité se trouva abaissée à 79 habitants permanents. La plupart des émigrés étaient des jeunes gens et des hommes dans la force de l'âge. Une partie considérable du reste de la population rurale, surtout des hommes, s'en va quotidiennement travailler dans les villes voisines. De ce fait la main d'œuvre dont disposent les Exploitations coopératives agricoles et les Fermes d'Etat locales, fournie pour des femmes et des gens âgés, est fort insuffisante. La composition actuelle de la population rurale au point de vue du sexe et de l'âge est mauvaise et implique des risques de dépeuplement de toutes les communes étudiées, ou tout au moins de forte réduction de leur population et de la main d'œuvre qu'elle représente.

Il est donc d'importance primordiale de retenir au pays la quantité de main d'œuvre indispensable à l'agriculture. On pourrait y parvenir en prenant une suite de mesures propres à assurer une meilleure rémunération du travail, une occupation plus constante de la main d'œuvre au cours de l'année et de meilleures conditions de vie à la population du village. En l'occurrence l'auteur propose: de mécaniser davantage l'agriculture, tout en l'engageant à se spécialiser dans les branches les mieux adaptées aux conditions locales, tels l'élevage et l'arboriculture fruitière à grands rendements; de créer des conditions favorables à l'utilisation en commun de la main d'œuvre disponible de Fermes et des Exploitations forestières d'Etat; d'améliorer le réseau routier et les moyens de transport, tout en installant à demeure dans les principales agglomérations proches des villes, les familles des ouvriers employés dans l'industrie et la construction et dont une partie des membres sera éventuellement engagée dans les travaux agricoles; de créer dans les agglomérations principèles plus éloignées des villes des entreprises industrielles, pouvant offrir du travail saisonnier ou permanent pour toute l'année, en prenant en considération les matières premières agricoles et forestières locales, les déchets d'usines, la production non-standardisée des entreprises industrielles des villes et la main d'œuvre agricole inoccupée pendant la saison d'hiver de venir en aide aux petites agglomérations dispersées en favorisant leur groupement en de plus grands villages.